

АНАЛІЗ ФАУНИ *TENTHREDINIDAE* (HYMENOPTERA, INSECTA) ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вступ

Родина Справжні пильщики (*Tenthredinidae*) – найбільш численна в підряді *Symphyla* (*Hymenoptera*). В Європі налічується більше 200 їх видів. Назву “пильщики” пов’язують з тим, що самка, відкладаючи яйця, пропилює своїм яйцекладом рослини. До родини *Tenthredinidae* належать види, які є небезпечними шкідниками сільського та лісового господарства. Наприклад, небезпечним шкідником малини є *Пильщик малиновий* (*Tachonus agrorum* Fall.); багатьом культурним хрестоцвітним шкодить *Пильщик ріпаківий* (*Athalia colibri* Christ); суниці, полуниці, троянди сильно пошкоджує *Пильщик суничний* (*Emphytus cinctus* L.); дубові ліси сильно пошкоджує *Пильщик дубовий чорноголобий* (*Emphytus braccatus* Gmel); плоді дерева, особливо вишні, черешні, груші сильно пошкоджує *Пильщик вишневий слизистий* (*Caliroa limacina* Retz.). Дослідження фауни *Tenthredinidae* важливо для оцінки стану агроценозів та лісових біоценозів, прогнозів спалахів чисельності небезпечних шкідників сільського та лісового господарства. Фауна *Tenthredinidae* Івано-Франківської області вивчена недостатньо. У 60-80 роках ХХ століття фауну *Tenthredinidae* України та Карпат і Прикарпаття зокрема вивчали Єрмоленко В.М., Завада Н.М. та Злиденна Л.П. Проте їхні роботи були присвячені переважно фауні Подніпров’я, Полісся, центральній Україні. В Карпатах досліджувалась в основному фауна *Tenthredinidae* Чорногори. Ряд районів Івано-Франківської області, зокрема Тлумацький, Рогатинський, не досліджувались [10, 11, 12].

Матеріали і методи

Збір комах проводився методами ручного збору за сонячної погоди. У монтанних екосистемах збір комах проводився на луках, розташованих на прирічкових терасах. Луки оточені фітоценозами хвойного (ялино-ялицевого) і мішаного (буково-березо-ялице-ялинового) лісу і в більшості випадків виникли внаслідок проведення вирубок та використовуються як сінокоси або пасовища. В основному комахи були відловлені на рослинах родин *Asteraceae*, *Lamiaceae*, *Rosaceae* та ін. У агроценозах та урбоценозах збір проводився на рослинах з родин *Asteraceae*, *Lamiaceae*, *Rosaceae*.

У визначенні видів використано мікроскоп фірми “Nikon”. У роботі використано класифікацію, згідно з якою роди *Arge*, *Cimbex* і *Tenthredo* не виділяються в окремі родини.

При проведенні досліджень були використані власні колекції та колекції зоологічного музею Прикарпатського університету.

Визначення видів комах проводили, як описано в [3, 15].

Результати й обговорення

Протягом 2000-2003 років включно проводились дослідження фауни *Tenthredinidae* на території Івано-Франківської області. Дослідження показали, що різні види *Tenthredinidae* зустрічаються нерівномірно на території області – має місце мозаїцизм фауни *Tenthredinidae*. В різних біотопах, в різних районах області та в різних стаціонарах у досліджуваний період зустрічались різні види *Tenthredinidae*. Досліджувалась фауна *Tenthredinidae* у наступних стаціонарах на території Івано-Франківської області:

А – урочище “Нивки” та урочище “Ельми” (заповідник “Горгани”) – прирічкова лука в долині р. Ситний (урочище “Нивки”) та в долині р. Зубрівка (“Ельми”), оточена мішаним лісом (ялина, ялиця, сосна кедрова європейська з домішками берези та горобини) на кам’янистих розсипах на північному схилі гір Полеський та Пікун (Надвірнянський р-н, Івано-Франківська обл.)

В – м. Калуш (Івано-Франківська обл.). Урбоценоз.

С – околиці м. Тлумач (Івано-Франківська обл.). Частково урбанізований агроценоз.

Д – с. Вишнів (Рогатинський р-н, Івано-Франківська обл.). Агроценоз.

Е – м. Івано-Франківськ. Урбоценоз.

Ф – м. Яремча (Надвірнянський р-н, Івано-Франківська обл.). Урбоценоз з елементами агроценозу.

Г – урочище “Альбін” – гірський масив Чивчини, прирічкова заболочена лука р. Чорний Черемош.

Н – долина р. Погорілець, с. Зелене, Верховинський р-н, Івано-Франківська обл. Прирічкові луки.

Види *Tenthredinidae*, які були виявлені у різних стаціонарах Івано-Франківської області, показані в табл. 1.

Таблиця 1. Види *Tenthredinidae*, виявлені у різних стаціонарах Івано-Франківської області.

№ п/п	Види								
		А	В	С	Д	Е	Ф	Г	Н
1.	<i>Allantus arcuatus</i> Forst. 1834	-	+	-	+	-	-	-	-
2.	<i>Allantus rossii</i> Panz. 1808	+	+	-	-	-	-	+	-
3.	<i>Allantus scrophulariae</i> Panz. 1808	-	-	-	+	-	-	-	+
4.	<i>Allanthus vespa</i> Retz. 1834	-	-	-	-	+	-	-	-
5.	<i>Arge berberidis</i> F. 1792	-	-	-	+	-	-	-	-
6.	<i>Arge melanochoa</i> L. 1758	-	+	-	-	+	-	-	-
7.	<i>Arge ciliaris</i> F. 1792	+	-	-	-	-	-	-	-
8.	<i>Athalia colibri</i> Christ 1836	-	+	+	+	-	-	+	+
9.	<i>Athalia glabricollis</i> Christ 1836	-	+	+	-	+	-	-	+

10.	<i>Croesis varus</i> Schrank 1828	-	-	-	+	-	-	-	-
11.	<i>Dolerus dubius</i> L. 1758	-	-	-	+	+	-	-	-
12.	<i>Dolerus gonager</i> L. 1758	-	-	-	-	+	-	-	-
13.	<i>Emphytus cinctus</i> F. 1792	-	-	-	+	-	-	-	-
14.	<i>Eriocampa umbratica</i> Panz 1808	-	+	-	-	-	-	-	-
15.	<i>Hemichroa alni</i> Forstl. 1834	-	-	-	-	-	+	-	-
16.	<i>Pachyprothasis rapae</i> Retz. 1834	-	-	+	-	-	-	+	-
17.	<i>Rhogogaster viridis</i> L. 1792	-	-	-	-	-	-	+	-
18.	<i>Schizocera furcata</i> Vill. 1832	-	+	-	-	-	-	-	-
19.	<i>Schizocera geminata</i> Vill. 1832	+	-	-	-	-	-	+	-
20.	<i>Tenthredo albicornis</i> F. 1792	+	-	-	-	-	-	+	-
21.	<i>Tenthredo atra</i> L. 1758	+	-	-	+	-	-	-	+
22.	<i>Tenthredo flavicornis</i> F. 1792	-	-	-	+	-	-	-	-
23.	<i>Tenthredo mesomelas</i> F. 1792	+	-	-	-	+	-	+	-
24.	<i>Tenthredo sobina</i> F. 1792	-	-	-	-	-	-	+	-
25.	<i>Taxonus equipium</i> Panz. 1808	-	-	-	-	+	-	-	-
26.	<i>Tomostethus ephippium</i> Grau 1865	-	+	-	-	-	-	-	-
27.	<i>Tomostethus funereus</i> Grau 1865	-	+	+	-	-	-	-	-
28.	<i>Tomostethus luteiventris</i> Grau 1865	-	+	-	-	-	-	-	-

Всього було виявлено на території області 28 видів *Tenthredinidae*. Як бачимо, видів, що зустрічаються в усіх досліджених стаціонарах, немає. 15 із 28-и виявлених видів зустрічаються виключно в одному з досліджених стаціонарів. Фауна *Tenthredinidae* різних стаціонарів Івано-Франківської області відрізняється за своїм видовим складом.

Висновки

1. У заповідному урочищі “Нивки” (заповідник “Горгани”, Івано-Франківська обл.) у досліджений період виявлено наступні види *Tenthredinidae*: *Allantus rossii* Panz. 1808, *Arge ciliaris* F. 1792, *Schizocera geminata* Vill. 1832, *Tenthredo albicornis* F. 1792, *Tenthredo atra* L. 1758, *Tenthredo mesomelas* F. 1792. У досліджуваний період домінував вид *Tenthredo albicornis* F. 1792

2. У м. Калуші (Івано-Франківська обл.) у досліджений період виявлено наступні види *Tenthredinidae*: *Allantus arcuatus* Forst. 1834, *Allantus rossii* Panz. 1808, *Arge melanochroa* L. 1758, *Athalia colibri* Christ 1836, *Athalia glabricollis* Christ 1836, *Eriocampa umbratica* Panz. 1808, *Schizocera furcata* Vill. 1832, *Tomostethus ephippium* Grau 1865, *Tomostethus funereus* Grau 1865, *Tomostethus luteiventris* Grau 1865. У досліджуваний період домінував вид *Athalia glabricollis* Christ 1836.

3. У м. Тлумач (Івано-Франківська обл.) у досліджений період виявлено наступні види *Tenthredinidae*: *Athalia colibri* Christ 1836, *Athalia glabricollis*

Christ 1836, Pachyprothasis rapae Retz. 1834, Tomostethus funereus Grau 1865. У досліджуваний період домінував вид *Tomostethus funereus Grau 1865*

4. У с. Вишнів (Рогатинський р-н, Івано-Франківська обл.) у досліджений період виявлено наступні види *Tenthredinidae*: *Allantus arcuatus Forst 1834, Allantus scrophulariae Panz. 1808, Arge berberidis F. 1792, Athalia colibri Christ 1836, Croesis varus Schrank 1828, Dolerus dubius L. 1758, Emphytus cinctus F. 1792, Tenthredo atra L. 1758, Tenthredo flavicornis F. 1792.* У досліджуваний період домінував вид *Tenthredo flavicornis F. 1792.*

5. У м. Івано-Франківськ у досліджений період виявлено наступні види *Tenthredinidae*: *Allanthus vespa Retz. 1834, Arge melanochoa L. 1758, Athalia glabricollis Christ 1836, Dolerus dubius L. 1758, Dolerus gonager L. 1758, Tenthredo mesomelas F. 1792, Taxonus equipium Panz. 1808.* У досліджуваний період домінував вид *Dolerus gonager L. 1758.*

6. У м. Яремча (Надвірнянський район, Івано-Франківська обл.) у досліджений період виявлено наступні види *Tenthredinidae*: *Hemichroa alni Forstl. 1834.* У досліджуваний період домінував вид *Hemichroa alni Forstl. 1834.*

7. В урочищі "Альбін" (гірський масив Чивчини, Івано-Франківська обл.) у досліджений період виявлено наступні види *Tenthredinidae*: *Allantus rossii Panz. 1808, Athalia colibri Christ 1836, Pachyprothasis rapae Retz. 1834, Rhogogaster viridis L. 1792, Schizocera geminata Vill. 1832, Tenthredo albicornis F. 1792, Tenthredo sobina F. 1792, Tenthredo mesomelas F. 1792.* У досліджуваний період домінував вид *Tenthredo sobina F. 1792.*

- 1 Андреева Е.М. Некоторые итоги фаунистических исследований пилильщиков (Hymenoptera, Symphyta, Tenthredinidae) на Урале // Современные проблемы популяционной, исторической и прикладной экологии: Матер. конф молодых ученых-экологов / ИЭРиЖ. – Екатеринбург. – 1998. – С.138-141.
- 2 Апостолов Л.Г. Вредная энтомофауна лесных биогеоценозов центрального Приднпровья – К. – Одесса: Вища школа. – 1981. – 232 с.
- 3 Бей-Биенко Г.Я. (ред.) Определитель насекомых европейской части СССР (в пяти томах). Т.3. – М.: Наука. – 1970. – 1500 с.
- 4 Бурдаева Т.С. Причины возникновения эпизоотии рыжего соснового пилильщика и их диагностика // Материалы 7-го съезда Всесоюзного энтомологического общества. – Л., 1974. – Ч.2. – С.196-197.
- 5 Василенко С.В. Список пилильщиков (Hymenoptera, Symphyta) новых для фауны Западной Сибири // Беспозвоночные животные Южного Зауралья и сопредельных территорий: Матер. Всерос. конф. – Курган:Изд-во Курганского ун-та – 1998. – С.86-88.
- 6 Гамаюнова С.Г., Новак Л.В., Войтенко Ю.В. Массовые хвое- и листогрызущие вредители леса. – Харьков, 1999. – 172 с.
- 7 Гусаковский В.В. Насекомые перепончатокрылые. Т. 2. Фауна СССР. – Вып.2. Пилильщики. – М.: Наука, 1947. – 300 с.
- 8 Желуховцев А.Н. Обзор пилильщиков подсемейства Cladiinae (Hemiptera, Tenthredinidae) фауны СССР // Зоологический журнал. – 1952. – №31, в. 2. – С.146-181.
- 9 Завада Н.М. Сосновые пилильщики (Tenthredinidae: Diprionini) в лесах Украинского Полесья и борьба с ними : Автореферат дис. ... к.б.н. – К., 1979. – 20 с.

10. Злиденна Л.П. Плодові пильщики (Hymenoptera: Tenthredinidae) в умовах лісостепу України // Известия Харьковского энтомологического общества. – 2000. – Т. VIII. – В. 2. – С.101-103.
11. Ермоленко В.М. Атлас насекомых вредителей полевых культур. – К. Урожай. 1971. – 176 с.
12. Євтушенко М.Д., Тертишний О.С., Тертишна Л.В. Динаміка льоту плодових пильщиків на клеєві пастки // Известия Харьковского энтомологического общества – 1999. – Т. VII. – В. 2. – С.124-126.
13. Максимов С.А. Сосновые и кедровые расы рыжего соснового пилильщика (*Neodiprion sertifer* Geofft) // Фауна и экология насекомых Урала: Сб. науч. тр. УрГУ им. М. Горького. – Свердловск: Изд-во УрГУ, 1987. – С.100-107.
14. Малышев С.И. Перепончатокрылые, их происхождение и эволюция. – М.: Наука, 1959. – 360 с.
15. Медведев Г.С. (ред.) Определитель насекомых европейской части СССР. – Т. III. Перепончатокрылые. – М.: Наука, 1988. – 286 с.
16. Осмоловский Г.Е. Определитель сельскохозяйственных вредителей по повреждениям культурных растений. – Ленинград. Колос, 1976. – 290 с.
17. Падій М.М. Лісова ентомологія. – К.: Вища школа, 1974. – 286 с.
18. Рывкин Б.В. Сосновые пилильщики и борьба с ними // Лесн. хозяйство. – 1953 – №4 – С.56-58.
19. Соколов Г.И. Многолетний опыт изучения динамики численности северного березового пилильщика в степной зоне Челябинской области // Успехи энтомологии на Урале / Ин-т экологии растений и животных УрО РАН, УрГУ. – Екатеринбург, 1997. – С.199-200.
20. Фаунистический список и изменчивость некоторых видов пилильщиков на Урале / Бочкарев С.Б., Юдов В.А., Новоженев Ю.И., Назаров А.К. // Насекомые в естественных и антропогенных биогеоценозах Урала: Материалы IV Совещания энтомологов Урала / ИЭРиЖ УрО АН СССР. – Екатеринбург: Наука, 1992. – С.13-14.
21. Циновский Я.П. Насекомые Латвийской ССР. Пилильщики. – Рига: Кладис, 1953 – 380 с.
22. Abe M., Smith D.R. The genus-group names of Symphyta (Hymenoptera) and their type species // Esakia. – 1991. – N 31. – P.80-115.

Entomofauna of Tenthredinidae (Hymenoptera, Insecta) was investigated in the Ivano-Frankivsk administrative region (Ukraine) in 2000 – 2003. July. 28 species of Tenthredinidae were founded. They were: Allantus arcuatus Forst. 1834, Allantus rossii Panz. 1808, Allantus scrophulariae Panz. 1808, Allantus vespa Retz. 1834, Arge berberidis F. 1792, Arge melanochoa L. 1758, Arge ciliaris F. 1792, Athalia colibri Christ 1836, Athalia glabricollis Christ 1836, Croesis varus Schrank 1828, Dolerus dubius L. 1758, Dolerus gonager L. 1758, Emphytus cinctus F. 1792, Eriocampa umbratica Panz. 1808, Hemichroa alni Forstl. 1834, Pachyprothasis rapae Retz. 1834, Rhogogaster viridis L. 1792, Schizocera furcata Vill. 1832, Schizocera geminata Vill. 1832, Tenthredo albicornis F. 1792, Tenthredo atra L. 1758, Tenthredo flavicornis F. 1792, Tenthredo mesomelas F. 1792, Tenthredo sobina F. 1792, Taxonus equipium Panz. 1808, Tomostethus ephippium Grauf 1865, Tomostethus junereus Grauf 1865, Tomostethus luteiventris Grauf 1865.